

บทที่ ๓

หลักhiri - โอตตัมปะในพระพุทธศาสนาเถรวาท

การวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาหลักhiri-โอตตัมปะในพระพุทธศาสนาเถรวาท ภายใต้กรอบการวิจัย ๗ ประการ คือ (๑) ความหมายของhiri-โอตตัมปะ (๒) ความสำคัญของhiri-โอตตัมปะ (๓) เหตุที่ทำให้เกิดhiri-โอตตัมปะ (๔) วิธีปลูกฝังhiri-โอตตัมปะ (๕) โทษของการขาดhiri-โอตตัมปะ (๖) บุคคลตัวอย่างที่ละอายและเกรงกลัวต่อบาป และ (๗) สรุป มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๓.๑ ความหมายของhiri-โอตตัมปะ

การศึกษาวิจัยhiri-โอตตัมปะ ที่ถือว่าเป็นหลักธรรมที่ก่อให้เกิดความละอายและเกรงกลัวต่อการทำบาป จึงมีผู้ให้ความหมายดังต่อไปนี้

hiri (อ่านว่าหิ-ริ, หรือหิ-หริ) แปลว่า ความละอายแก่ใจความละอายต่อบาป hiri หมายถึง ความละอายใจตัวเองต่อการทำความชั่วความผิด ต่อการประพฤติดุจริตทั้งหลายและความละอายใจตัวเองที่จะละเว้นไม่ทำความดีซึ่งควรจะทำให้เกิดมีในตน เช่นบิณฑบาตมีความละอายใจที่จะไม่ดูแลบุตรของตน เช่นนี้เรียกว่ามี hiri ซึ่งเกิดขึ้นได้ด้วยการคิดถึงการศึกษา ฐานะ ยศศักดิ์ ชาติตระกูลของตน คิดถึงความเสียกายที่จะเกิดขึ้น รวมกับความกลัวกลัวของจิตใจที่จะไม่ทำชั่วเช่นนั้น คำว่าhiri เป็นธรรมรักษาคุ้มครองโลก ทำให้โลกเกิดสันติ ทำให้คนเราอยู่กันอย่างสงบสุข เพราะคนที่มีhiriจะเกลียดความชั่ว และละอายที่จะทำความชั่วทั้งต่อหน้าและลับหลัง ทำให้ไม่ก่อความเดือดร้อนให้แก่โลกและสรรพสัตว์ทั้งปวง hiri หมายถึง ความละอายต่อบาปทุจริต ส่วนโอตตัมปะ หมายถึง ความเกรงกลัวต่อบาป^{๖๖}

คำว่า hiri แปลว่า ความละอายแก่ใจ ความละอายต่อบาป hiri หมายถึงความละอายใจตัวเองต่อการทำความชั่วความผิด ต่อการประพฤติดุจริตทั้งหลายและความละอายใจตัวเองที่จะละเว้นไม่ทำความดีซึ่งควรจะทำให้เกิดมีในตน เช่นบิณฑบาตมีความละอายใจที่จะไม่ดูแลบุตรของตน เช่นนี้เรียกว่ามีhiri เกิดขึ้นได้ด้วยการคิดถึงการศึกษา ฐานะ ยศศักดิ์ ชาติตระกูลของตน คิดถึงความเสียกายที่จะเกิดขึ้น รวมกับความกลัวกลัวของจิตใจที่จะไม่ทำชั่วเช่นนั้น

คำว่า hiri เป็นธรรมรักษาคุ้มครองโลก ทำให้โลกเกิดสันติ ทำให้คนเราอยู่กันอย่างสงบสุข เพราะคนที่มีhiriจะเกลียดความชั่ว และละอายที่จะทำความชั่วทั้งต่อหน้าและลับหลัง ทำให้ไม่ก่อความเดือดร้อนให้แก่โลกและสรรพสัตว์ทั้งปวง เพราะมีความละอายต่อบาปกรรมที่ตนกระทำนั้นยัง

^{๖๖} อ.ท.ก. (ไทย) ๒๐/๙๔/๑๐๘.

กว่าคนที่เป็นโรคร้ายแต่งตัวเรียบร้อยเข้าไปในที่สาธารณะ ย่อมมีความละเอียดแก็ใจตนเสมอ คนอื่นจะรู้เห็นหรือไม่ก็ตาม แต่ใจของตนรู้เห็นด้วยใจตนเองอยู่ตลอดเวลา

โอดต๊ปปะ แปลว่า ความเกรงกลัว หมายถึงความสะดุ้งกลัวต่อผลของความชั่ว ต่อผลของความทุจริตที่ทำไว้ เป็นอาการของจิตที่หวั่นไหวเมื่อจะทำความชั่ว เพราะกลัวความผิดที่จะตามให้ผลในภายหลัง เกิดขึ้นได้เพราะคิดถึงโทษหรือความทุกข์ที่จะเกิดขึ้นจากการทำชั่ว จากการประพฤติทุจริตของตน เช่น ตัวเองเองต้องเดือดร้อน เกิดความเสียหาย เสียทรัพย์สินเงินทอง เสียอิสรภาพ หรือถูกคนอื่นตำหนิติเตียน ถูกสังคมรังเกียจ เป็นต้น เป็นธรรมคัมครองโลกคู่กับhiri เพราะคนที่มโอดต๊ปปะย่อมกลัวที่จำทำความผิด ทำให้งดเว้นจากการประพฤติต่าง ได้ อันเป็นเหตุให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข เกิดสันติภาพขึ้น ที่สำคัญเกิดความสะดุ้งกลัวต่อผลของความชั่ว ต่อผลของความทุจริตที่ทำไว้ เพราะโอดต๊ปปะ เป็นอาการของจิตที่หวั่นไหวเมื่อจะทำความชั่ว เพราะกลัวความผิดที่จะตามให้ผลในภายหลัง เกิดขึ้นได้เพราะคิดถึงโทษหรือความทุกข์ที่จะเกิดขึ้นจากการทำชั่ว จากการประพฤติทุจริตของตน เช่น ตัวเองเองต้องเดือดร้อน เกิดความเสียหาย เสียทรัพย์สินเงินทอง เสียอิสรภาพ หรือถูกคนอื่นตำหนิติเตียน ถูกสังคมรังเกียจ เป็นต้น

คำว่าโอดต๊ปปะ เป็นธรรมคัมครองโลกคู่กับhiri เพราะคนที่มโอดต๊ปปะย่อมกลัวที่จำทำความผิด ทำให้งดเว้นจากการประพฤติต่าง ๆ ได้ อันเป็นเหตุให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข เกิดสันติภาพขึ้น^{๖๗}

คำว่า โอดต๊ปปะ ความเกรงกลัวต่อบาปกรรมที่ตนกระทำด้วยกาย วาจา และใจ อันจะเกิดมีขึ้นแก่ตน กลัวยิ่งกว่าเห็นอสรพิษ ย่อมไม่สามารถเข้าไปใกล้ได้ ความกลัวบาปที่เห็นด้วยใจ และกลัวด้วยใจนั้น ย่อมสะดุ้งหวาดเสียวอยู่เป็นนิจ เหมือนเป็นแผลที่หัวใจ ใครจะเจ็บปวดด้วยหรือไม่ก็ตาม ผู้นั้นย่อมเจ็บปวดอยู่คนเดียว ความละเอียดและความกลัวเหล่านี้ เปรียบเหมือนบุคคลผู้ละเอียดและกลัวบาปกรรมที่ละเมิดล่วงเกินศีลข้อนั้น ๆ เมื่อมีความละเอียดและความกลัวบาปกรรมอยู่อย่างนี้แล้ว ผู้นั้นย่อมมีสติระวังตัวอยู่ทุกเมื่อ แล้วมันจะล่วงละเมิดศีลข้อนั้น ๆ ได้อย่างไรhiri – โอดต๊ปปะ คือ ความละเอียดและความเกรงกลัวต่อบาป

บุคคลผู้มีจิตใจดีงามจะต้องมีจิตสำนึกในการละเว้นกาม มีความยับยั้ง กล่าวคือ สามารถที่จะหักห้ามจิตใจจากการล่วงละเมิดความผิดทางกามในบุตรภรรยา สามเณรผู้อื่นทั้งในที่ลับและที่แจ้ง โดยการปฏิบัติตามหลักธรรมคัมครองโลก ๒ ประการ คือ (๑) hiri ได้แก่ ความละเอียดต่อบาปทุจริต (๒) โอดต๊ปปะ ได้แก่ความเกรงกลัวต่อบาป^{๖๘}

^{๖๗} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ป.ธ. ๙ ราชบัณฑิต, พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด, วัดราชโอรสาราม กรุงเทพฯ พ.ศ. ๒๕๔๘, หน้า ๙๕.

^{๖๘} อ.ทก. (ไทย) ๒๐/๙๔/๑๐๘.

สรุปได้ว่า หิริ-โอตตปัปะ หมายถึง ความละอายและความเกรงกลัวต่อบาปเป็นธรรมชาติสำคัญที่ทุกคนใช้ควบคุมจิตใจตนให้อยู่ในความดี ใช้ในการดำเนินชีวิต และอยู่ร่วมกันของคนในสังคม หิริ คือ ความละอายใจต่อการทำชั่ว ความละอายใจต่อบาป ที่เกิดขึ้นกับตัวเอง ไม่คิดชั่ว พุดชั่ว ทำชั่ว ต่อหน้าและลับหลังผู้อื่น ไม่กล้าทำความชั่วใดๆ จะเป็นเรื่องเล็กหรือเรื่องใหญ่ เพราะมีความละอายใจต่อบาป ที่จะเกิดขึ้นกับตนเอง รู้ว่าบาป คือความทุกข์กาย ทุกข์ใจ เกิดจากการทำความชั่วทางกาย ทางวาจา ทางใจของตนเองผู้มีหิริ จึงคิดดี พุดดี ทำดีเสมอ เพราะมีคุณธรรม คือ หิริ คัมภรอกจิตใจ เขาจึงเป็นคนดี ผู้ที่ไม่มีหิริ คือ ความไม่ละอายต่อบาป จะทำความชั่วได้ตลอดเวลา ไม่ว่าจะต่อหน้าหรือลับหลังก็ตาม บางคนทำความชั่วลับหลัง แต่ต่อหน้าไม่กล้าทำ เพราะอายคนจะรู้ จะเห็น มีใช้ละอายต่อบาป เขาเป็นคนชั่ว เพราะไม่มีธรรมประจำใจ

สำหรับโอตตปัปะ แปลว่า ความเกรงกลัวต่อบาปเกรงกลัว หมายถึง กลัวโทษที่จะเกิดขึ้นจากการทำความชั่ว ผู้ที่มีโอตตปัปะ คือผู้ที่เชื่อ และเข้าใจในกฎแห่งกรรม เชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว จะทำความดีด้วย กาย วาจา ใจ ก็ดี หรือจะทำความชั่วด้วยกาย วาจา ใจก็ตาม รู้ว่ากรรมดีกรรมชั่วจะส่งผล ให้กับผู้ประกอบกรรมนั้นได้รับในชาตินี้ และชาติต่อไป ผู้ที่มีโอตตปัปะจะไม่ทำความชั่ว เพราะกลัวบาป คือโทษและความทุกข์ที่จะเกิดขึ้นกับตนเอง จึงพยายามคิดดี พุดดี ทำดี อยู่เสมอ มีปัญญารักษาตัวให้พ้นภัย ผู้ที่ไม่มีโอตตปัปะ เขาจะไม่เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ไม่เชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เขาจึงไม่เกรงกลัวต่อบาป สามารถทำความชั่วได้ทุกอย่าง เพราะเขาไม่มีหิริ โอตตปัปะ ไม่ละอายต่อบาป ไม่เกรงกลัวต่อบาป ตลอดชีวิตจะมีแต่ความทุกข์ เพราะเขาไม่มีคุณธรรมทั้งสองประการนี้คัมภรอกจิตใจ

๓.๒ ความสำคัญของหิริ-โอตตปัปะ

การที่เราได้ทราบความหมายของหิริ-โอตตปัปะในเบื้องต้นนั้นแล้ว เพื่อให้เห็นความสำคัญของหิริ-โอตตปัปะ ว่าหลักธรรมเหล่านี้ส่งผลต่อชีวิตของมนุษย์ได้อย่างไร และให้ความสำคัญในสังคมของการอยู่ร่วมกันเพียงใด จึงกล่าวได้ว่าหลักหิริ-โอตตปัปะเป็นธรรมที่เกิดขึ้นภายในใจของคนทุกคน ในลักษณะที่ค่อยเกิดขึ้นมาตามลำดับ ท่านจึงเรียกธรรมสองประการนี้ว่า มโนธรรม คือ ธรรมที่เกิดมีอยู่ภายในจิต หิริ-โอตตปัปะ เป็นมโนธรรมนี้เองที่แยกให้แตกต่างจากสัตว์ ในด้านพฤติกรรมที่ปรากฏออกมาด้านกาย วาจา เพราะใจประกอบด้วยความสำนึกอันมีหิริ-โอตตปัปะเป็นหลักยึดเหนี่ยว พฤติกรรมต่างๆ ของบุคคลในสังคม จะยึดหลักการไม่เบียดเบียนตนเองคนอื่นให้เดือดร้อน เพราะพฤติกรรมต่างๆ จะอยู่ภายใต้การควบคุมของหิริ-โอตตปัปะ ให้สังเกตว่า หิริ-โอตตปัปะเป็นความสำนึก ที่เกิดขึ้นจากการยอมรับ ความสำคัญของตนเอง สังคม เงื่อนไขทางสังคม และศาสนา เป็นต้น เช่น "การพิจารณาถึงชาติตระกูล อายุ จิตใจที่เข้มแข็ง การศึกษา เสียงครหาจากคนอื่น ความรู้สึกตาดำหนิตนเอง โทษทางบ้านเมือง การตกนรกหลังจากตาย เป็นต้น ความรู้สึกสำนึกเหล่านี้จะ

ค่อยๆ เกิดขึ้น เมื่อคนสำนึกเห็นถึงคุณค่า ความงดงาม อันเกิดขึ้นจากการมีความละเอียดใส่ใจ และความสะดุ้งกลัวต่อบาปและผลบาป ฝ่ายกฎหมายนั้นบัญญัติขึ้นเพื่อควบคุมความประพฤติผิดทางกาย กับวาจาเท่านั้น หาได้ไปควบคุมถึงใจ ซึ่งเป็นตัวควบคุมกายกับวาจาไม่ อีกประการหนึ่งความผิดทางกฎหมายจะเกิดขึ้นตามเงื่อนไขของกฎหมายได้ก็ต่อเมื่อการกระทำผิดเช่นนั้น จะต้องฟังๆ ได้ว่าเป็น ความผิดตามกฎหมาย มีประจักษ์พยานหลักฐาน มากพอที่จะถือว่าเป็นความผิดได้จึงตัดสินได้ว่าเป็น ความผิด

ความสำคัญของหิริ-โอตตัปปะ จะทำให้บุคคลทั้งหลายมีความละเอียดและเกรงกลัวต่อบาป เป็นหลักที่คอยเตือนใจเมื่อจะทำบาปทั้งปวง หิริ-โอตตัปปะ มาจากคำว่าหิริ (ความละเอียด) และ โอตตัปปะ (ความเกรงกลัว) รวมกันแล้วหมายถึงความละเอียดและเกรงกลัวต่อบาปนั่นเอง หลักธรรม และหลักการนี้จะคอยเป็นหลักกระตุ้นเตือนเมื่อเราจะประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ไม่ดี สิ่งที่ไม่เป็นกุศล ถ้า เรามีหลักธรรมนี้อยู่ในใจ เราจะมีสำนึกและละการกระทำนั้นเสีย ถ้าเราแยกวิเคราะห์ตามหลักภาษา แล้ว เราจะสามารถแยกหลักธรรมนี้ออกได้เป็น ๒ ส่วนใหญ่ๆ คือ^{๖๙}

๑. หิริ คือ ความละเอียดต่อความชั่วของตน ความละเอียดเมื่อตัวเองกำลังเดินไปสู่ แนวทางที่ผิด เดินไปแนวทางเสื่อม หรือแม้กระทั่งความอายที่จิตใจของตนเองคิดหรือเข้าไปในทางที่ ผิด คิดไปในทางอกุศล

๒. โอตตัปปะ คือ ความเกรงกลัวต่อบาปที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำของตนเอง กลัวเสีย ยิ่งกว่าเห็นสิ่งอันตรายใดๆ ความเกรงกลัวต่อบาปนี้เป็นความกลัวบาปที่เห็นด้วยใจ กลัวด้วยจิตใจ ภายในของตนเอง กลัวบาปนั้นๆ จะกลับมาหลอกหลอนและทิ่มแทงใจตน ดังนั้นคนที่มีโอตตัปปะจะไม่ ยอมทำบาปใดๆ เลย

ความสำคัญของหิริ-โอตตัปปะ ถือว่าเป็นโลกบาลธรรม ซึ่งหมายถึงธรรมที่รักษาคุ้มครอง โลก ทำให้หมู่สัตว์ (รวมถึงมนุษย์) อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขตามสมควร นอกจากจะเรียกว่าเป็น โลกบาลธรรมแล้ว ยังถือว่าเป็นเทวธรรม ซึ่งหมายถึงธรรมที่จะสร้างคนให้เป็นเทพบุตรเทพธิดาด้วย ร่างกายที่เป็นมนุษย์นั่นเอง คนที่มีหิริโอตตัปปะนอกจากจะเป็นคนที่ไม่ยอมทำบาปแล้ว ยังเป็นคนที่มี สติเตือนตัวเองตลอดเวลาไม่ว่าจะกระทำการใดๆ

หลักหิริ-โอตตัปปะยังถือว่าเป็นธรรมะที่คุ้มครองโลกมีอยู่ ๒ อย่าง คือ หิริ – โอตตัปปะ หิริคือ ความละเอียด ความละเอียดในที่นี้ก็คือความละเอียดต่อความชั่วของตน เป็นความละเอียดที่เรา มองเห็นว่าชีวิตของเรากำลังก้าวไปสู่ความเสื่อม เมื่อเราเห็นว่าจิตใจของเราขุ่นมัวและเศร้าหมองต่อ กิเลส เราจะรู้สึกละอายเพราะสิ่งนี้เราเห็นได้ดีกว่าคนอื่นเห็นเรา เวลาที่เราเห็นว่าชีวิตของเรากำลังทำ ผิดอยู่ ถึงแม้ว่าคนอื่นจะไม่เห็น แต่เรารู้สึกละอายนี้แสดงว่าหิริกำลังเจริญเติบโตอยู่ในชีวิตของเรา โลกในใจของเราจะงดงามขึ้น การเจริญหิริให้เติบโต ในสิ่งที่เห็นว่า ธรรมข้อนี้ช่วยให้คนมีเมตตา

^{๖๙} อ.ท.ก. (ไทย) ๒๐/๙๔/๑๐๘.

ควบคุมตนเองมิให้กระทำผิด ความสำคัญประการหนึ่งจะสังเกตได้ว่า เวลาที่รู้ว่าหยุดตัวเองได้เมื่อนั้น จะรู้สึกสบาย และเกรงกลัวต่อบาป เวลาที่เกรงกลัวต่อบาปแล้วหยุดทำบาปนั้น จึงจะเห็นได้ว่าเมื่อมีความละอายต่อการทำบาป และเกรงกลัวต่อผลของการทำบาปจะทำให้บุคคลนั้นไม่มีเวร และไม่มีศัตรู กลับมีมิตรบริวารมากขึ้น เพราะผู้ที่ไม่ทำความชั่วทั้งปวง จิตใจย่อมเบิกบาน และละเลิกการทำความชั่วทั้งปวงลงได้

นอกจากนี้เปรียบเสมือนเป็นธรรมชาติเครื่องคุ้มครองโลก คือ หิริ-โอตตปปะ มีความสำคัญหรือความจำเป็นสำหรับในโลกปัจจุบัน แม้จะมีกฎหมายคุ้มครองการกระทำอยู่แล้ว แต่หิริ-โอตตปปะสามารถควบคุมบุคคลมิให้ประพฤติดื้อตนเองและคนอื่นได้ เพราะช่วยยับยั้งมิให้ตนเองหลงไปทำความผิดทั้งที่อยู่ต่อหน้าและลับหลังคนได้ ซึ่งในใจมีความเกรงกลัวต่อบาปที่ตนกระทำนั้น หรือความสะดุ้งกลัวต่อผลแห่งบาป จึงมีกล้ำกระทำลงไปและไม่ผิดต่อศีลธรรมที่รักษาด้วย แต่ในเรื่องของกฎหมายก็ช่วยในเรื่องของการลงโทษ และควบคุมมิให้บุคคลทั้งหลายมีความละอายและเกรงกลัวต่อการกระทำนั้นดังนั้นธรรมทั้งสองประการนี้ทรงแสดงว่าเป็นโลกบาลธรรม คือธรรมที่รักษาคุ้มครองโลก คือหมู่มสัตว์ให้อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขตามสมควร

หากสังเกตให้ดีจะพบว่า หิริ-โอตตปปะเป็นธรรมที่เกิดขึ้นภายในใจของคนทุกคน ในลักษณะที่ค่อยเกิดขึ้นมาตามลำดับ ท่านจึงเรียกระดมสองประการนี้ว่า มโนธรรม คือธรรมที่เกิดขึ้นภายในจิต หิริ โอตตปปะ เป็นมโนธรรมนี้เองที่แยกให้แตกต่างจากสัตว์ ในด้านพฤติกรรมที่ปรากฏออกมาด้านกาย วาจา เพราะใจประกอบด้วยความสำนึกอันมีหิริ-โอตตปปะเป็นหลักยึดเหนี่ยว พฤติกรรมของบุคคลในสังคมจะยึดหลักการไม่เบียดเบียนตนเองคนอื่นให้เดือดร้อน เพราะพฤติกรรมจะอยู่ภายใต้การควบคุมของหิริ-โอตตปปะให้สังเกตว่า หิริ-โอตตปปะเป็น ความสำนึก ที่เกิดขึ้นจากการยอมรับความสำคัญของตนเองสังคมเจื้อนไชทางสังคมและศาสนาเป็นต้น เช่น "การพิจารณาถึงชาติตระกูล อายุ จิตใจที่เข้มแข็ง การศึกษา เสียงครหาจากคนอื่น ความรู้สึกตำหนิตนเอง โทษทางบ้านเมือง การตกนรกหลังจากตาย เป็นต้น" ความรู้สึกสำนึกเหล่านี้จะค่อยเกิดขึ้น เมื่อคนสำนึกเห็นถึงคุณค่าความงดงามอันเกิดขึ้นจากการมีความละอายแก่ใจ และความสะดุ้งกลัวต่อบาป และผลบาปฝ่ายกฎหมายนั้น บัญญัติขึ้นเพื่อควบคุมความประพฤติผิดทางกายกับวาจาเท่านั้น หาได้ไปควบคุมถึงใจ ซึ่งเป็นตัวควบคุมกายกับวาจา

อีกประการหนึ่งความผิดทางกฎหมายจะเกิดขึ้นตามเจื้อนไชของกฎหมายได้ก็ต่อเมื่อการกระทำผิดเช่นนั้น จะต้องฟังๆ ได้ว่าเป็นความผิดตามกฎหมาย มีประจักษ์พยานหลักฐาน มากพอที่จะถือว่าเป็นความผิดได้ จึงตัดสินได้ว่าเป็นความผิด หากว่าความสำนึกผิดว่าอะไรผิดอะไรถูก เกิดจากหิริ - โอตตปปะแล้วไม่จำเป็นจะต้องมีคนเห็นหรือไม่เห็น ใครจะโทษท้วงหรือไม่ก็ตามคนที่หิริ - โอตตปปะ จะสำนึกได้ด้วยตัวเองว่า อะไรควรเว้นอะไรควรกระทำ ในด้านสร้างความดีก็เช่นกัน คนที่มีหิริ-โอตตปปะ พร้อมทั้งจะทำความดีโดยไม่จำเป็นว่าใครจะเห็น เมื่อเป็นความดี ก็พร้อมที่จะกระทำ อย่างที่พูดกัน

ว่า "ปิดทองหลังองค์พระปฏิมา" ความปั่นป่วนสับสนในปัจจุบัน จนส่วนย่อยถึงสังคมโลก จะพบว่า การกระทำในลักษณะที่ขาดความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม ได้เกิดจำนวนขึ้นมากจนสร้างความหวั่นไหวได้เกิดขึ้นแก่คนทั่วไปทั้งสถานการณ์ของสังคม ประเทศ และโลกบาธธรรม ทั้งสองประการยังมีความจำเป็นมากขึ้นที่คนจะต้องสร้างให้บังเกิดขึ้นจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่ทำงานเกี่ยวข้องกับอำนาจ เงิน สังคม ราชการ ยิ่งขาดหิริ-โอตตปปะไม่ได้ทีเดียว หากต้องการความเจริญในชีวิต ที่มีความเจริญทางด้านวัตถุ และจิตใจสัมพันธ์กัน " หากคนในสังคมมีหิริ-โอตตปปะเป็นหลักใจแล้ว กฎหมายต่างๆ ไม่มีความเป็นอะไร เพราะการละเมิดสิ่งที่กฎหมายกำหนดว่า ผิดกฎหมายจะไม่เกิดขึ้นโดยเขาไม่จำเป็นที่จะต้องรู้ว่ากฎหมายห้ามไว้อย่างไร หรือไม่ก็ตาม" ^{๗๐} แต่เพราะมาตรฐานทางมโนธรรมของคนไม่เหมือนกัน โลกจึงจำเป็นต้องมีกฎหมาย และหิริ-โอตตปปะ ควบคู่กันไป เพื่อได้สนับสนุนกัน หากขาดทั้งสองอย่าง หรือขาดหิริ-โอตตปปะแล้ว ก็อาจจะทำให้คนทำผิดต่อศีลธรรมและกฎหมายมากขึ้น ความสำคัญของมนุษย์ก็ลดคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ลงได้

ความสำคัญของหิริ-โอตตปปะอีกประการหนึ่ง คือ ความเกรงกลัวบาปเป็นความรู้สึกกลัว กลัวว่าเมื่อทำไปแล้ว บาปจะส่งผลเป็นความทุกข์ทรมานแก่เราจึงไม่ยอมทำบาปสังคมทุกแห่งมีกฎหมายห้ามคนกระทำชั่วหากใครละเมิดกฎหมายก็จะได้รับโทษกฎหมายเป็นข้อห้ามที่มีไว้เพื่อให้สังคมดำเนินไปอย่างปกติสุข เช่น โรงเรียนก็มีกฎและระเบียบให้นักเรียนปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเรียบร้อยเช่นกันการที่คนเราไม่ทำความชั่วหรือความผิดตามกฎหมายหรือระเบียบของโรงเรียนห้ามไว้ นั่นอาจเป็นเพราะเหตุผล ๒ กรณี คือ กลัวถูกลงโทษ และติดตารางหรือมีฉันทะนั้นก็กลัวถูกคนอื่นติเตียนประการหนึ่งที่ไม่ทำความชั่วเพราะละอายต่อความชั่วและเกรงกลัวความชั่ว การละอายต่อความชั่วนั้นทางพระวินัยเรียกว่า “หิริ” การละอายต่อความชั่วคือการละเว้นความชั่วเพราะละอายแก่ใจตนเอง มีความสำนึกตัวว่า สิ่งนี้เป็นสิ่งชั่วไม่ควรทำ การที่ไม่ทำความชั่วมิใช่เพราะกลัวถูกจับหรือกลัวคนเห็นคนที่มีจิตสำนึกทางจริยธรรมนั้น ที่ไม่ทำความชั่วมิใช่ เพราะกลัวการถูกลงโทษที่มาจากภายนอก แต่เพราะความรู้สึกภายในยังมิใช่เพราะกลัวคนอื่นเห็น แต่เพราะตัวเองละอายที่จะเห็นตนทำเช่นนั้นส่วนความเกรงกลัวต่อความชั่วนั้นทางพระเรียกว่า “โอตตปปะ” คนที่กลัวความชั่วนั้น ไม่ยอมทำผิดเพราะกลัวความชั่ว มิใช่กลัวตารางหรือคำติเตียนเขาไม่ทำความชั่วเพราะสิ่งนั้นเป็นความชั่ว เขาเห็นความชั่วเป็นสิ่งที่โสโครกไม่อยากจะเข้าใกล้ เพราะกลัวจะเกิดความสกปรกขึ้นในจิตใจ สมมติว่ามีนักเรียน ๓ คนเดินอยู่บนถนนแห่งหนึ่งถ้านักเรียนคนหนึ่งเลื้อยไปเห็นกระเป๋าสตางค์อยู่บนพื้นถนน จึงหยิบขึ้นมาดูเมื่อเปิดออกก็เห็นเงินหลายพันบาทในนั้น เหตุการณ์นี้เพื่อนอีก ๒ คนที่เดินไปด้วยกันก็เห็นด้วย นักเรียนคนนั้นจึงชวนเพื่อนๆ ไปแจ้งความและมอบกระเป๋าสตางค์ไว้ที่สถานีตำรวจการกระทำครั้งนี้เรียกได้ว่าเป็นการละเว้นความชั่ว เพราะการเอาของผู้อื่นมาเป็นของตนโดย

^{๗๐} พระโสภณคณาภรณ์, **ตอบปัญหาทางพระพุทธศาสนา ๒** วัดบวรนิเวศวิหาร ราชวรวิหาร

ไม่มีสิทธิ์ที่ควรได้นั้นเป็นความชั่ว และไม่เพียงผิดศีลธรรมเท่านั้น ยังผิดกฎหมายด้วยแต่กรณีเช่นนี้เรายังไม่รู้ความในใจของนักเรียนคนนี้ในการที่ไม่ทำความชั่วซึ่งอาจจะเป็นเพราะมีคนเห็นและกลัวถูกจับ จึงไม่กล้ากระทำก็ได้^{๗๑}

หากเราคิดจะทำสิ่งใดที่ชั่ว ความละอายจะเกิดขึ้นมาในใจ แม้ว่าคนอื่นจะไม่เห็น คิดทำชั่วคืออย่างไร สิ่งใดที่เป็นไปเพื่อความเลวทรามไม่ถูกต้องทางธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าอันนั้นเป็นความเลว อะไรที่วัดว่าถูกหรือไม่ถูก คือถ้าเราทำอะไรลงไป ถ้าหากว่ามันไม่ถูกต้องแล้วมันรู้สึกจะละอายกระดากในใจตนเอง แต่ตามหลักท่านบอกว่านักปราชญ์ทั้งหลายไม่สรรเสริญไม่นิยมนั้นเรียกว่าผิดจากธรรม ความละอายนี้แหละเป็นต้นเหตุให้ทำความดี ความดีทั้งหมดเกิดจากความละอายทั้งนั้น ความไม่ดีเกิดจากความไม่ละอายศีล ๕ ข้อมีความละอายเป็นเบื้องต้นเป็นสมุฏฐาน หากว่ามีความละอายในใจแล้วไม่กล้าทำ ศีลข้อนั้นก็ตั้งมั่นได้หมด

สรุปได้ว่าการที่มนุษย์อยู่กันในโลกนี้ได้เป็นปกติสุขพอสมควรนั้น เพราะภายในจิตใจของคนเรามีหิริ-โอตตปปะอยู่พอสมควร แม้จะไม่มากนักก็ตามแต่ก็พออยู่กันไปได้ ตรงกันข้ามถ้าหากว่ามนุษย์ขาดหิริ-โอตตปปะแล้วความเป็นพี่ เป็นน้อง เป็นญาติ เป็นเพื่อนฝูงอะไรก็จะมี การประพฤติดของคนในสังคมก็คงไม่แตกต่างอะไรไปจากสัตว์ ดังนั้นธรรมะทั้งสองประการนี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่าเป็นโลกธรรมบาลธรรม คือ ธรรมที่คุ้มครองโลกเอาไว้ไม่ให้เดือดร้อนจนเกินไป ถ้าหากว่าแต่ละคนมีหิริ-โอตตปปะได้สมบูรณ์แล้ว ความเดือดร้อนในโลกก็จะไม่เกิดขึ้น เมื่อนั้นโลกก็จะกลายเป็นสวรรค์เพราะธรรมทั้งสองประการนี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่าเป็นเทวธรรม คือ ธรรมะที่ทำให้คนเป็นเทวดา ซึ่งเป็นการแสดงว่าคนเราสามารถเป็นเทวดากันได้ในชีวิตปัจจุบันนี้เอง ด้วยการประพฤติให้มีหิริ-โอตตปปะ

๓.๓ เหตุที่ทำให้เกิดหิริ-โอตตปปะ

การเกิดขึ้นของหิริ-โอตตปปะ นั้นไม่ใช่ว่าจะเกิดขึ้นในตัวบุคคลได้ง่ายๆ เพราะต้องอาศัยองค์ประกอบจากการศึกษาและเรียนรู้ให้เข้าใจถึงกระบวนการ ตลอดจนลำดับขั้นตอนของพระธรรมคำสอนที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ มีดังต่อไปนี้

๑. การสร้างศรัทธา กล่าวคือ การที่ให้บุคคลมาศรัทธาในพุทธศาสนา จึงจะเริ่มนำเอาหลักธรรมคำสอนโดยเฉพาะหลักหิริ-โอตตปปะมาใช้ได้ ประการสำคัญจะต้องกระตุ้นให้บุคคลมีความเชื่อในบุญและบาป จึงทำให้เกิดหิริ-โอตตปปะได้ หลักธรรมหิริ-โอตตปปะจะไม่เกิดขึ้นแก่บุคคลเหล่านั้นที่ไม่เชื่อการกระทำและผลของการกระทำดีหรือชั่ว เพราะจิตยังถูกกิเลสเข้าครอบงำไว้มาก

^{๗๑} <http://202.143.172.202/sophaelearning/unit6/page8.html>, [ออนไลน์], [๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๖].

เปรียบเสมือนเห็นกงจักรเป็นดอกบัว มากกว่าจะเห็นตามความเป็นจริงที่ถูกต้องหิริ-โอตตปปะที่เป็นเหตุให้เกิดขึ้นได้เพราะเหตุ ๖ ประการ คือ

๑.๑ คำนึงถึงความเป็นคน หรือชาติตระกูล “บุญทำให้เกิดมาเป็นมนุษย์ เหตุที่ไปฆ่าสัตว์ ขโมยเขากิน เป็นเรื่องของสัตว์เดียรัจฉาน การล่วงเกินสามีและภรรยาผู้อื่น และไม่กล้ากระทำในสิ่งเหล่านี้หิริก็เกิดขึ้น

๑.๒ คำนึงถึงอายุ “พอคำนึงถึงวัย หิริก็เกิดขึ้น

๑.๓ คำนึงถึงความดีที่เคยทำ เมื่อเรามีความองอาจกล้าหาญทำความดีมากแล้วทำไมจะต้องมาทำความชั่ว เมื่อไม่ยอมทำความชั่ว” พอคำนึงถึงความดีเก่าก่อน หิริก็เกิดขึ้น

๑.๔ คำนึงถึงความเป็นพหูสูต “รู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว รู้ว่าอะไรควรทำ รู้สารพัดจะรู้แล้วจะมาทำความชั่วได้อย่างไร” พอคำนึงถึงความเป็นพหูสูต หิริก็เกิดขึ้น

๑.๕ คำนึงถึงพระศาสดา พระองค์ทรงเหนี่ยวยาก ตรัสรู้ธรรมแล้วทรงสั่งสอนอบรมพวกเราต่อๆ กันมา เราจะละเลยคำสอนของพระองค์ ไปทำความชั่วได้อย่างไร” พอคำนึงถึงพระศาสดา หิริก็เกิดขึ้น

๑.๖ คำนึงถึงครูอาจารย์ สถานศึกษา ครูอาจารย์สั่งสอนมา ชื่อเสียงสถาบันของเราก็ดังดั่งเป็นที่ยกย่องสรรเสริญแล้วเราจะมาทำชั่วได้อย่างไร” พอคำนึงถึงครูอาจารย์ สำนักเรียน หิริก็เกิดขึ้น

สรุปได้ว่าเหตุที่ทำให้เกิดหิริ-โอตตปปะ เป้าหมายของหิริ-โอตตปปะ คือ สอนให้คนเป็นคนดี มีศีลธรรมประจำใจ และนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน ด้วยเหตุนี้ธรรมะหรือหลักธรรมของศาสนาจึงมีคุณค่าอย่างยิ่งต่อคนเรา หลักหิริ-โอตตปปะจึงกลายเป็นบ่อเกิดที่สำคัญที่เป็นหัวใจของการประพฤติ ปฏิบัติ เป็นเสมือนเข็มทิศที่จะชี้แนะทุกคนให้ไปถึงเป้าหมายคือ ความดี ความเจริญและความสุขที่แท้จริงของชีวิต การมีวิชาความรู้ การมีทรัพย์สมบัติ มีความฉลาดรู้อาจกลายเป็นดาบสองคมที่กลับมาทำร้ายคนเราได้ หากคนเหล่านั้นขาดหิริ-โอตตปปะที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวมิให้ล่องลอยลุ่มหลง เพราะหากล่องลอยลุ่มหลงต่อศีลด้วยความไม่ละอายและเกรงกลัวต่อบาป และอาจจะนำมาซึ่งความหายนะหรือความวิบัติชั่วร้ายได้

๓.๔ วิธีการปลูกฝังให้มีหิริ-โอตตปปะ

มนุษย์ประกอบไปด้วยร่างกายและจิตใจ และเชื่อว่าร่างกายมีความสำคัญกว่าร่างกาย และยังผลให้เกิดการกระทำลวนลามจากจิตทั้งสิ้น บางขณะที่จิตเกิดความประมาท เผลอสติกาจหลงได้ แต่ถึงอย่างไรก็ตามหากคนเรามีหลักธรรมหิริ-โอตตปปะประจำใจก็อาจจะไม่กล้าการทำความชั่วนั้น เพราะมีความรู้สึกละอายและเกรงกลัวต่อการทำบาป ในขณะที่เดียวกันหากสังคมที่ปราศจากหิริ หรือปัจเจกที่ปราศจากหิรินั้นจะเกิดการที่มุ่งเน้นที่ประโยชน์ส่วนตัวของประโยชน์เฉพาะกลุ่ม เฉพาะเหล่า

ไม่ละอายต่อการเพิกเฉยต่อหน้าที่ มองไม่เห็นสิ่งที่ตนเองกระทำ หรือผลกระทบจากการไม่กระทำของตนเอง การมีหิริ จึงเป็นเสมือนภูมิคุ้มกันที่สำคัญ และการที่คนเราจะ "ละอายต่อบาป" ได้นั้น จะต้องมาจากการเจริญสติภายในไม่ผูกติดกับทรัพย์สินยศฐาภรณ์ภายนอกบารมีนั้นมิเล่ห์กระทั่งเยอะมาในรูปแบบของความสุข ความมั่งคั่งความสะดวกสบายเป็นกับดักที่จะตกเบ็ดให้คนกินเหยื่อและกลายเป็นทาส ต่อเมื่อคนเกิดความละอาย มองเห็นผลกระทบของการไร้ยางอาย การไม่ละอายต่อบาป ผลกระทบนี้เองที่ทำให้คนเกิดความเกรงกลัวต่อบาป การไม่มีหิริโอตตปปะ ไม่เพียงแต่จะเกิดความเดือดร้อนต่อตนเองแต่เดือดร้อนไปหมดถึงตำแหน่งหน้าที่การงานความรับผิดชอบสูง ๆ การปราศจากหิริ-โอตตปปะยังมีอำนาจการทำลายล้างเหนือจินตนาการสามารถล้างครอบครัวล้างชุมชนล้างประเทศได้ ซึ่งมีรายละเอียดต่อไปนี้

๑. การให้ความรู้ถึงข้อดี ข้อเสีย โทษของการไม่เคารพในหลักหิริ-โอตตปปะ เนื่องด้วยการปลูกฝังให้บุคคลประกอบด้วย หิริ คือ ความละอายต่อบาป ถึงไม่มีใครรู้แต่นึกกินแกล้งใจ ไม่สบายใจ เป็นความรู้สึกที่เกรงกลัวเห็นบาปเป็นของสกปรกจะทำให้ใจของเราเศร้าหมอง จึงไม่ยอมทำบาปโอตตปปะ คือ ความเกรงกลัวต่อบาปเป็นความรู้สึกกลัว กลัวว่าเมื่อทำไปแล้วบาปอาจจะส่งผลเป็นความทุกข์ทรมานแก่เราจึงไม่ยอมทำบาปสมมติว่าเราเห็นเหล็กชิ้นหนึ่งเปื้อนอุจจาระอยู่ เราไม่อยากจับต้องจึงเกรงกลัวว่าอุจจาระมาเปื้อนมือเรา ความรู้สึกนี้เปรียบได้กับหิริ คือความละอายต่อบาป สมมติว่าเราเห็นเหล็กท่อนหนึ่งเผาไฟอยู่จนร้อนแดง เรามีความรู้สึกกลัวไม่กล้าจับต้อง เพราะเกรงว่าความร้อนจะลวกเผาไหม้มือเรา ความรู้สึกนี้เปรียบได้กับโอตตปปะ คือ ความเกรงกลัวต่อผลของบาป “สัตบุรุษผู้สงบระงับ ประกอบด้วยหิริ-โอตตปปะ ตั้งมั่นอยู่ในธรรมชาว ท่านเรียกว่า ผู้มีธรรมของเทวดาในโลก”^{๗๒}

เมื่อกล่าวถึงโทษจากการที่ไม่เคารพหิริจะไม่มีลักษณะยำเกรง ไม่เกรงกลัวต่อการทำบาป (โอตตปปะ) โทษและไม่เห็นภัยในสังสารวัฏนั้นถือว่าเป็นอันตรายยิ่งแก่บุคคลนั้น เพราะหลักธรรมหิริ-โอตตปปะนั้นจะเอื้ออำนวยให้บุคคลตั้งตนอยู่ในความดี การปลูกฝังก็จะเกิดขึ้นได้ด้วยเหตุ ๔ ประการ เพราะพิจารณาถึงชาติกำเนิด ๑ พิจารณาถึงวัย ๑ พิจารณาถึงความกล้าหาญ ๑ พิจารณาถึงความเป็นพหูสูต กล่าวคือบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยชาติเช่นท่านไม่ควรการทำความผิดนี้ แล้วไม่ทำบาปมีปาณาติบาต เป็นต้น ชื่อว่ายังหิริให้ตั้งขึ้น อนึ่ง บุคคลพิจารณาถึงวัยอย่างนี้ว่า ชื่อว่าการกระทำบาปนี้เป็นกรรมที่คนหนุ่ม ๆ พึงกระทำ กรรมนี้อันคนผู้ตั้งอยู่ในวัยเช่นท่านไม่ควรกระทำแล้วไม่กระทำบาป มีปาณาติบาต เป็นต้นชื่อว่ายังหิริให้ตั้งขึ้น^{๗๓}

๒. การส่งเสริมกำลังใจแก่กันให้นำหลักหิริ-โอตตปปะไปใช้ในทุกโอกาส ที่สามารถจะทำให้บุคคลหันมาใช้หิริ-โอตตปปะในการอยู่ร่วมกัน เนื่องด้วยสังคมจะเป็นสุขเมื่อคนทุกคนมีหิริ-

^{๗๒} พุ.ชา.เอก. (ไทย) ๒๗/๖/๓.

^{๗๓} พุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๑/๒๐๗.

โอดต๊ปปะ ดังนั้นเราแต่ละคนจะต้องปลูกฝังสิ่งนี้ให้แต่ตัวเองการพัฒนาตัวเองให้เป็นคนมี หิริโอดต๊ปปะนั้นเริ่มจากง่าย ๆ ก่อน คือ ฝึกตัวเองให้เคารพกฎหมายและระเบียบของโรงเรียนไว้ ข้อนี้ ทำไม่ยากเพราะการละเมิดกฎหมายและระเบียบนั้นตัวเองต้องถูกลงโทษอยู่แล้ว หัดตัวเองให้กลัวการ ถูกลงโทษก่อน ถ้าหากจะพยายามหาอุบายหลีกเลี่ยงกฎหมายและระเบียบ จงระลึกอยู่เสมอว่าท่าน อาจจะพลาดพลั้ง หรือถ้าท่านคิดว่าท่านฉลาดเอาตัวรอดได้ จงนึกว่าอาจมีคนฉลาดกว่าและจับได้ ถ้า ท่านกำลังจะทำผิดเพราะคิดว่าไม่มีใครรู้เห็น จงจำไว้ว่าความลับไม่มีในโลกนี้ เมื่อฝึกตนให้เป็นคน เคารพและกลัวกฎหมายแล้ว ขั้นต่อไปก็ฝึกให้เคารพตนเองหัดปกครองตนเอง การปกครองตนเอง คือ การยับยั้งใจตนเองมิให้กระทำผิด จงคิดว่าเราเป็นมนุษย์ซึ่งแปลว่าผู้มีใจสูง มนุษย์เท่านั้นที่อาจฝึกให้ รู้จักละอายต่อความชั่วได้ การฝึกสัตว์เดรัจฉานนั้นฝึกได้ทางเดียวคือ การลงโทษ ถ้าสุนัขตัวโตที่บ้าน ของเราวิ่งแกตัวเล็กเสมอ เราฝึกให้มันละเว้นการวิ่งแกนี้ได้โดยใช้ไม้ตีมันทุกครั้งที่มันวิ่งแกตัวเล็ก ใน ที่สุดมันจะละเว้นการวิ่งแกได้ แต่เราไม่อาจสั่งสอนมันโดยการอบรมจิตใจให้มันเกิดความละอาย เพราะมันปกครองตัวเองไม่ได้ มันไม่อาจรับการฝึกให้เคารพตัวเองได้ ฝึกได้ก็แต่การเคาะไม้เรียว แต่ มนุษย์ประเสริฐกว่าสัตว์ มนุษย์เท่านั้นที่ฝึกให้ละอายความชั่วได้ นั่นคือรู้จักยับยั้งซึ่งใจมีสำนึกผิดชอบ ชั่วดี มนุษย์เท่านั้นที่อบรมให้ละเว้นความชั่วและทำความดีเราเกิดมาเป็นคนแล้วควรทำตนให้เป็น มนุษย์ที่สมบูรณ์ทำให้ตนเป็นผู้มีศักดิ์ศรีเหนือกว่าสัตว์เดรัจฉานหากใช้สติปัญญาไตร่ตรองอย่างนี้แล้ว และเมื่อเคยชินกับการปฏิบัติตามกฎหมายและระเบียบมาแล้ว หลักธรรมข้อนี้ก็จะเป็นสิ่งที่ทุกคน สามารถกระทำตามได้

๓. การปรับกระบวนการเรียนรู้ตั้งแต่เยาว์วัยและสร้างแบบอย่างที่ดีในสังคม

การศึกษาธรรมะเปรียบเสมือนการได้ขัดเกลาจิตใจของตนให้สะอาดบริสุทธิ์ โดยเฉพาะ การเรียนรู้หลักหิริ- โอดต๊ปปะตั้งแต่เยาว์วัยจะทำให้เขาตระหนักในคำสอน คือ การมีความละอายแก่ ใจ และเกรงกลัวการทำบาปได้ เมื่อมีสองสิ่งนี้อยู่ในจิตใจตั้งแต่เยาว์วัย เมื่อเขาเติบโตเป็นผู้ใหญ่ก็จะ เป็นแบบอย่างที่ได้

สรุปได้ว่าวิธีปลูกฝังให้เกิดมีหิริ-โอดต๊ปปะ คือการสร้างให้คนมีคุณธรรม หมายถึง สภาพ คุณงามความดี ความประพฤติที่ดีการทำให้เกิดคุณงามความดีอุปนิสัยอันดีงามซึ่งเป็นคุณสมบัติที่อยู่ ภายในจิตใจของบุคคล เพราะหลักการพื้นฐานของความจริงเป็นสัจธรรมและหลักการประพฤติปฏิบัติ ของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าของความดีงามเพื่อจะได้ใช้ดุลยพินิจในการปฏิบัติตนคุณธรรมที่ใช้ใน การพัฒนาตนเอง พัฒนาคณะและพัฒนางานที่สำคัญ ดังนี้คือ โลกบาลธรรม หมายถึง ธรรมที่คุ้มครอง โลกเป็นธรรมที่ใช้ปกครอง ควบคุมจิตใจมนุษย์ไว้ให้อยู่ในความดี มิให้ละเมิดศีลธรรม ให้อยู่ร่วมกัน ด้วยความสงบสุข ไม่เดือดร้อน สับสน วุ่นวายซึ่งประกอบด้วย ๒ ประการ คือ หิริ ได้แก่ ความละอาย แก่ใจตนเองในการทำ ความชั่วและ โอดต๊ปปะ ได้แก่ ความเกรงกลัวบาป เกรงกลัวต่อการทำความชั่ว และผลของกรรมชั่วที่ได้กระทำขึ้นเพื่อปลูกฝังสิ่งเหล่านี้ให้เกิดขึ้นแก่จิตใจ

๓.๕ โทษของการขาดhiri-โอดตัมปะ

การที่ไม่ได้ปลูกฝังให้คนเรามีhiri-โอดตัมปะ ย่อมทำให้คนเราทำตรงข้ามกับความดี เมื่อทำมากๆ เข้าก็จะทำให้โลกเดือดร้อน เนื่องจากมนุษย์เห็นแก่ตัว อะไรเรียกว่าเห็นแก่ตัว นั่นคือ การกระทำผิดเบื้องต้นคือ การขาดhiri-โอดตัมปะ หรือ ความละอาย และเกรงกลัวต่อบาป ซึ่งพอจะนำเอาบุคคลสองบุคคลมาเป็นตัวอย่าง คือ (๑) พระภิกษุ (๒) คฤหัสถ์ สำหรับโทษที่เกิดขึ้นนั้นก็ทั้งกฎศีลธรรม (พระวินัย) และกฎหมายบ้านเมือง ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

พระภิกษุ กล่าวคือ เมื่อมีความเข้าใจว่าศีลบางสิกขาบทมีอาบัติเพียงเล็กน้อย สามารถที่จะปลงอาบัติเหล่านั้นได้ ก็กระทำลงไปโดยไม่มี ความละอายและเกรงกลัวต่อบาป หากกระทำเพียงเล็กน้อย ไม่บ่อยครั้งจนเป็นอาชญานั้นก็ถือว่าท่านยังมีความละอายและเกรงกลัวต่อบาปที่จะไม่ล่วงละเมิด แต่หากกระทำเป็นอาชญาถือว่าเป็นความตั้งใจที่จะไม่ปฏิบัติตามหลักธรรมhiri-โอดตัมปะ โดยโทษที่ได้รับนั้นก็ก็จะเกิดขึ้นแก่ใจตนเอง อาจมีความเศร้าหมองจิต เมื่อผู้อื่นรู้ก็อาจจะไม่ได้รับการนับถือ หรือให้ความศรัทธาได้ แม้ทางกฎหมายบ้านเมืองก็มีการเอาผิดต่อพระภิกษุจำนวนหนึ่งที่ประพฤติ นอกรีตนอกทางไม่ประกอบด้วยศีลธรรมอันดี ผิดวินัยร้ายแรงถึงขั้นปาราชิก เนื่องด้วยพระภิกษุไม่มีความละอายและเกรงกลัวต่อบาป อาศัยผ้าเหลืองในการประกอบเลี้ยงชีพในปัจจุบัน

ดังนั้นพระภิกษุ สามเณรใด ที่มีhiri-โอดตัมปะ ถึงแม้จะมีกิเลสทั้ง ๓ คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง อยู่ในใจเหมือนกัน แต่มีคุณธรรมประจำใจ คือ hiri-โอดตัมปะ ละอายต่อบาป เกรงกลัวต่อบาปคุ้มครองจิตอยู่จึงสามารถยับยั้งกิเลสไว้ได้ไม่พ่าย วาจา ใจ ทำความชั่วต่างๆ ที่ผิด ศีลผิดธรรมหรือผิดกฎหมายจะมีความสำรวมกายวาจาเรียบร้อยเป็นที่เคารพนับถือของ พุทธศาสนิกชนทั่วไปและเป็นตัวอย่างที่ดีของพระภิกษุ สามเณร ท่านเหล่านี้จะอยู่อย่างมีความสุข เพราะมีhiri โอดตัมปะธรรมที่คุ้มครองโลกอยู่ในใจจะประพฤติปฏิบัติธรรมตามคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เจริญรุ่งเรืองต่อไป เพราะฉะนั้นพระภิกษุ สามเณร นักเรียน นักศึกษา หรือผู้ที่เรียกตนเองว่านักปฏิบัติธรรมทั้งหลายและพุทธศาสนิกชนทุกชั้นวรรณะ ทุกเพศ ทุกวัย สมควรอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแต่ละบทให้รู้แจ้งว่ามีประโยชน์อย่างไร แล้วนำคำสอนบทนั้นมาปฏิบัติตามผู้ที่ปฏิบัติตามเท่านั้นที่จะรู้ว่าคำสอนของพระองค์ท่านมีค่าเหนือสิ่งอื่นใดในโลกนี้ โทษอาจเกิดขึ้นได้ หากไม่รักษาหลักธรรมhiri-โอดตัมปะ

(๒) คฤหัสถ์

การดำเนินชีวิตของมนุษย์ในเพศฆราวาสนั้นย่อมมีความแตกต่างจากการดำรงชีพแบบ ภิกษุ เพราะต้องมีการทำมาหาเลี้ยงชีพจนก่อให้เกิดความแก่งแย่งชิงดีกันเมื่อเป็นดังนั้นก็ส่งผลต่อจิตใจของแต่ละคนได้ อาจเกิดความเครียดด้วยฐานะแห่งความยากจนหรือมีแล้วก็ไม่พอยากมีมากขึ้น จนบางครั้งหันไปประกอบอาชีพทุจริต เมื่อจิตคิดล่องไปในทางทุจริตก็อาจจะกระทำความชั่วได้ง่าย

เพราะมิได้มีหลักธรรมประจำใจนั้นคือ หลักhiri-โอดตปปะ คือ ความละอายและเกรงกลัวต่อการทำบาป เพราะจะเห็นได้จากบางคนไม่มีจะกิน ไม่มีที่นอน ไม่มีสิ่งของเครื่องใช้หรูหราแต่เขาก็กินดำเนินชีวิตบนหนทางสุจริตได้ เพราะเขามีหลักhiri-โอดตปปะอยู่ในใจ และทำให้เขาเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องและเชิดชูของสังคมก็อาจจะได้รับความช่วยเหลือจากสังคมในที่สุดได้ ต่างจากคนที่ทำแต่ความชั่วไม่มีความละอายและเกรงกลัวต่อการทำบาป ย่อมถูกประณามและถูกตัดขาดญาติมิตร แม้กระทั่งสังคมก็ไม่มีใครกล้าที่จะหยิบยื่นมาช่วยเหลือ ในที่สุดผู้กระทำความผิดย่อมละอายแกล้งและเกรงกลัวต่อการทำบาปต่อเมื่อสายไปแล้ว ยกตัวอย่างเช่น นาย ก. มีความโลภครอบงำจิตใจ อยากได้ของ ของผู้อื่นมาเป็นของตน จิตก็คิดแต่จะขโมย นาย ก. ไม่มีhiri โอดตปปะ นาย ก. จึงทำการขโมยได้สำเร็จ เมื่อขโมยของผู้อื่นมาได้แล้ว นาย ก. เป็นทุกข์มาก กลัวตำรวจจับเข้าคุก จึงต้องหลบหนีออกจากบ้าน ทิ้ง พ่อแม่ ภรรยา ลูก ไปอยู่ที่อื่น ทำให้ครอบครัวเดือดร้อน เพราะ นาย ก. ไม่มีคุณธรรมทั้ง ๒ ประการนี้ คือhiri โอดตปปะ คัมครองจิต จึงทำให้นาย ก. เป็นหัวขโมย นี่คือนิยามของคนที่ไม่มีhiri โอดตปปะ เป็นคุณธรรมประจำใจ

อีกตัวอย่างหนึ่ง นาย ข. มีความโลภอยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน แต่นาย ข. มีคุณธรรมประจำใจอยู่บ้าง คือ มีhiri โอดตปปะ นาย ข. มีความละอายต่อบาป มีความเกรงกลัวต่อบาป นาย ข. จะไม่กล้าไปขโมยทรัพย์สิน ของผู้อื่นอย่างแนบเนียน ในเมื่อ นาย ข. ไม่ทำความชั่ว นาย ข. ไม่ต้องหลบหนีตำรวจ นาย ข. ก็อยู่กับครอบครัวอย่างมีความสุขสบาย นี่คือนิยามของผู้ที่มีhiri โอดตปปะเป็นคุณธรรมประจำใจ ถ้าทุกคนในบ้าน ในหมู่บ้าน ในตำบล ในอำเภอ ในจังหวัด ในประเทศ และในโลก มีhiri โอดตปปะ ละอายต่อบาป เกรงกลัวต่อบาป ทุกคนในโลกนี้ ก็จะอยู่อย่างสงบสุขถ้วนหน้า เพราะมีธรรมทั้ง ๒ ประการนี้ เป็น ธรรมที่คัมครองโลก

ดังนั้นเพื่อป้องกันโทษที่เกิดขึ้นจึงต้องมีการศึกษาหลักธรรมคำสอนของศาสนาช่วยสร้างคนให้เป็นคนดี คนดีเป็นที่ปรารถนาของทุกคนโลกนี้ยังขาดคนดีอยู่มากยิ่งกว่าขาดแคลนผู้ทรงความรู้แขนงต่าง ๆ เสียอีก ความจริงโลกไม่ได้ขาดแคลนผู้มีความรู้หรือผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ มากนัก แต่ที่ขาดแคลนมากก็คือคนดี โลกจึงวุ่นวายดังปัจจุบัน คนจะเป็นคนดีได้ก็ต้องมีหลักยึดมั่นประจำใจคือมีศาสนา ยังมีจิตใจยึดมั่นมากเท่าไรก็ช่วยให้เป็นคนดีมากและมั่นคงเท่านั้นอย่างอื่นก็พลอยดีด้วย ตรงกันข้ามถ้าใจไม่มีการกระทำต่าง ๆ ก็พลอยร้ายไปด้วย คนมีศาสนาหรือมีหลักธรรม มีคุณธรรมในใจเป็นคนดีแต่ถ้าไม่มีก็อาจเป็นคนดีได้ แต่ตื้นอก คนตื้นอกจะทำความดีก็ต่อเมื่อมีผู้อื่นรู้จะไม่ทำความชั่วก็ต่อเมื่อมีคนเห็น ถ้าไม่มีใครรู้ใครเห็นก็อาจจะทำความชั่วได้ง่าย คนดีในสามารถทำความดีได้ทั้งต่อหน้าและลับหลังคนทั้งไม่ทำความชั่วทั้งต่อหน้าและลับหลัง ทั้งนี้ก็เพราะขาดหลักธรรมที่ว่า hiri-โอดตปปะ ละอายและเกรงกลัวต่อความชั่ว

พระอภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี กล่าวว่ากัมมัตติพิงหาราปเนื่อความในคำว่า hiriอันตั้งขึ้นด้วยสภาวะ คือความละอาย และโอดตปปะอันตั้งขึ้นด้วยสภาวะคือความกลัว คนบางคนเป็นผู้กลัว

ต่อภัยในอบายแล้วก็ไม่ทำบาปกรรม อุปมาเปรียบเทียบ ก้อนเหล็ก ๒ ก้อน ก้อนหนึ่งเย็นแต่เปื้อน คุณก้อนหนึ่งร้อนลูกโพล่งบรรดาก้อนเหล็กทั้ง ๒ นั้น คนฉลาดจึงเกี่ยยก้อนเหล็กที่เย็นแต่เปื้อนคุณจึงไม่ จับรังเกียยก้อนเหล็กนอกนี้เพราะกลัวความร้อน ในการอุปมานั้นพึงทราบการที่บุคคลก้าวลงสู่ ธรรม คือความละอายภายในแล้วไม่ทำบาปเหมือนคนฉลาดไม่จับก้อนเหล็กเย็นที่เปื้อนคุณเพราะ ความรังเกียจพึงทราบการไม่ทำบาปเพราะกลัวอบายเหมือนบุคคลไม่จับก้อนเหล็กร้อนเพราะกลัว ความร้อนฉะนั้น^{๗๔} โทษแห่งหิริ-โอตตปัปะก็ไม่เกิดขึ้นเมื่อไม่เกิดขึ้นก็อยู่เป็นสุข ทั้งในโลกมนุษย์และ โลกสวรรค์

๓.๖ ตัวอย่างบุคคลในชาดกที่เกิดมีหิริ-โอตตปัปะ

การที่นำเอาบุคคลที่กล่าวไว้ในชาดกก็เป็นการสอนหรือให้เห็นเป็นตัวอย่างเพื่อให้สังคม ในปัจจุบันได้นำเอาไปเป็นเยี่ยงอย่างได้ จึงได้ยกตัวอย่างมา ๔ ตัวอย่างที่ปรากฏในชาดก ดังมี รายละเอียดต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ ๑ ในสิลวิมังสชาดก เมื่อครั้งที่พระเจ้าพรหมทัตครองราชสมบัติในกรุง พาราณสี พระโพธิสัตว์บังเกิดในตระกูลพราหมณ์ ครั้นเจริญวัยได้ไปศึกษาเล่าเรียนศิลปวิทยา ใน สำนักอาจารย์ผู้มีชื่อเสียงแห่งกรุงพาราณสีและได้เป็นหัวหน้าของมาณพ ๕๐๐ คน ซึ่งเล่าเรียนอยู่ใน สำนักเดียวกันท่านอาจารย์มีธิดาผู้กำลังเจริญวัย ซึ่งท่านคิดจะยกให้กับมาณพผู้สมบูรณ์ด้วยศีล ท่าน จึงคิดจะทดสอบการรักษาศีลของมาณพเหล่านั้นดูอาจารย์จึงเรียกมาณพทั้งหลายมา แล้วกล่าวว่า " ธิดาของเราเจริญวัยแล้ว เราจะจัดงานวิวาห์ให้แก่นางจึงจำเป็นต้องใช้ผ้าและเครื่องประดับต่างๆ พวก เธอจึงไปขโมยผ้าและเครื่องประดับจากหมู่ญาติของเธอมา โดยอย่าให้ใครเห็น เราจะรับเฉพาะผ้าและ เครื่องประดับที่ขโมยมาโดยไม่มีใครเห็นเท่านั้นของที่มีคนเห็นเราจะไม่รับ " มาณพทั้งหลายรับคำ แล้ว ก็ไปขโมยของจากหมู่ญาติของตนโดยไม่ให้ใครเห็น จากนั้นก็นำมามอบให้กับอาจารย์ คงมีเพียงพระ โพธิสัตว์เท่านั้น ที่ไม่นำสิ่งใดมาเลย อาจารย์จึงถามพระโพธิสัตว์ว่า " เธอไม่นำสิ่งใดมาเลยหรือ " พระ โพธิสัตว์ตอบว่า " ครับ อาจารย์ " เมื่ออาจารย์ถามถึงเหตุผล พระโพธิสัตว์จึงตอบว่า " เพราะว่า อาจารย์จะรับเฉพาะของที่เอามาโดยไม่มีใครเห็น ผมคิดว่าไม่มีการทำบาปใดๆ จะเป็นความลับไปได้ เลย

จากนั้นพระโพธิสัตว์ได้กล่าวสุภาษิตอันไพเราะว่า " ในโลกนี้ ย่อมไม่มีที่ลับแก่ผู้กระทำ บาป ต้นไม้ที่เกิดในป่า ยังมีคนเห็นคนพาลย่อมสำคัญผิด คิดว่าบาปนั้นเป็นความลับ ข้าพเจ้าย่อมไม่ เห็นที่ลับ แม้ที่ว่างเปล่าก็ไม่มีในที่ใดว่างเปล่า ถึงแม้ข้าพเจ้าจะไม่เห็นใครที่นั่นย่อมไม่ว่างเปล่าจากตัว ข้าพเจ้า " เมื่ออาจารย์ได้ฟังดังนั้น ก็เกิดความรู้สึกเลื่อมใสในพระโพธิสัตว์ยิ่งนัก จึงกล่าวกับพระ

^{๗๔} อภ. วิ (ไทย) ๑/๑/๓๓๙.

โพธิสัตว์ว่า " พ่อ ในเรือนของเราไม่มีทรัพย์สินอะไร แต่เรามีความประสงค์จะมอบบิดาของเราให้แก่ผู้ที่สมบูรณ์ด้วยศีล เราต้องการทดลองมานพทั้งหลาย จึงได้ทำอย่างนี้ และบิดาของเราเหมาะสมกับท่านเท่านั้น "อาจารย์ได้ประทับตบแต่งธิดามอบให้แก่พระโพธิสัตว์ พร้อมทั้งกล่าวกับมานพทั้งหลายว่า " สิ่งของที่พวกเธอได้นำมา จงนำกลับไปคืนยังเรือนของพวกเธอเถิด " ครั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแสดงพระธรรมเทศนานี้จบลง ภิกษุเหล่านั้นจึงเกิดความละอายและเกรงกลัวบาปอกุศล ต่างรักษาศีลอยู่ในธรรม จนกระทั่งจิตเป็นสมาธิ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงทราบวาจิตของภิกษุเหล่านั้นเป็นสมาธิดีแล้วจึงทรงประกาศอริยสัจ ในเวลาจบอริยสัจนั้นเองภิกษุทั้ง ๕๐๐ รูปได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ พระโพธิสัตว์สามารถรักษาศีลได้อย่างหมดจดงดงาม ทั้งที่ท่านเป็นเพียงคนธรรมดาสามัญเป็นมานพผู้อ่อนเยาว์ อยู่ในวัยเล่าเรียน ทั้งยังต้องตกอยู่ในภาวะบีบคั้น อันเนื่องมาจากคำสั่งของผู้เป็นอาจารย์ แต่ท่านกลับเลือกที่จะทำในสิ่งที่สวนทางกับสังคมคนรอบข้างอย่างไม่หวั่นไหวทั้งนี้เพราะท่านมีหิริโอตตปปะอยู่ในใจ จึงไม่ยอมให้สิ่งใดมาเป็นข้ออ้าง หรือเงื่อนไข ให้กระทำความผิดศีลได้เลย^{๗๕}

ผู้วิจัยจึงตั้งข้อสังเกตได้ว่าผู้รักษาศีลด้วย หิริ-โอตตปปะ จึงรักษาได้อย่างมั่นคง และรักษาด้วยความจริงใจ โดยไม่ต้องให้ใครมาดูแลกำกับตรงข้ามกับผู้ที่ปราศจากหิริ-โอตตปปะ นอกจากจะเป็นผู้ไม่ชวนชวายเป็นการสมทานศีลแล้วยังเป็นผู้ที่ล่วงละเมิดศีลได้ง่าย ไม่ว่าเวลาใดหรือในที่แห่งใด ไม่ล่วงในที่แจ้งก็ล่วงในที่ลับ เพราะไม่มีหิริ-โอตตปปะคอยดูแลกำกับนั่นเอง ดังคำกล่าวที่ว่า " เมื่อมีหิริ-โอตตปปะอยู่ ศีลก็เกิดขึ้นและตั้งอยู่ได้ เมื่อไม่มีหิริ-โอตตปปะ ศีลก็ไม่เกิดขึ้นและตั้งอยู่ไม่ได้" หิริ-โอตตปปะ จึงเป็นธรรมะที่สร้างสรรค์สังคมให้ร่มเย็นเป็นสุข ให้ทุกชีวิตปลอดภัย ได้พบแต่สิ่งที่ดีงามความก้าวหน้างๆ ขึ้นไป ทั้งในชาติปัจจุบันและสัมปรายภพ

ตัวอย่างที่ ๒ พระผู้มีพระภาคเจ้าเมื่อประทับอยู่ในพระวิหารเชตวันทรงปรารภภิกษุผู้มีภณทะมากจึงตรัสพระธรรมเทศานี้มีคำเริ่มต้นว่า หิริ โอตตปป-สมปนนา ดังนี้ ได้ยินว่า ภุมมพิชชาเมืองสวตถิคนหนึ่ง เมื่อภรรยาตายกับวชภุมมพิชชา นั้น เมื่อจะบวชได้ให้ทำบริเวณโรงไฟและห้องเก็บสิ่งของทำห้องเก็บสิ่งของให้เต็มด้วยเนยใสและข้าวสารเป็นต้น สำหรับคนแล้วจึงบวชก็หลายครั้งบวชแล้วให้เรียกทาสของตนมาให้หุงต้มอาหารตามชอบใจแล้วจึงบริโภคและได้เป็นผู้มีบริวารมาก ในเวลากลางคืนมีผ้าห่มและผ้าห่มผืนหนึ่ง เวลากลางวันมีอีกผืนหนึ่งอยู่ท้ายวิหาร วันหนึ่ง เมื่อภิกษุนั้นนำจีวรและเครื่องปูลาด เป็นต้น ออกมาคลี่ตากไว้ในบริเวณภิกษุชาวชนบทมากด้วยกันเที่ยวจาริกไปตามเสนาสนะไปถึงบริเวณเห็นจีวร เป็นต้น จึงถามว่า จีวรเป็นต้นเหล่านั้นของใคร ? ภิกษุนั้นกล่าวว่าของผมครับ ท่านผู้มีอายุ ภิกษุเหล่านั้น ถามว่า จีวรนี้ก็ดี ผ้าห่มนี้ก็ดี เครื่องลาดนี้ก็ดีทั้งหมดเป็นของท่านเท่านั้นหรือ ? ภิกษุนั้นกล่าวว่า ขอรับเป็นของผมเท่านั้น ภิกษุทั้งหลายกล่าวว่า ท่านผู้มีอายุ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาต ไตรจีวรมิใช่หรือ ท่านบวชในศาสนาของพระพุทธเจ้าผู้มักน้อยอย่างนี้ เกิดเป็นผู้มีบริวารมากอย่างนี้ มาเกิดท่าน พวกเราจักนำไปยังสำนักของพระทศพล แล้วได้พาภิกษุนั้นไป

^{๗๕} พุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๑๕/๑๐.

ยังสำนักของพระศาสดา พอทรงเห็นภิกษุนั้นเท่านั้นจึงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลายเธอทั้งหลายเป็นผู้พาภิกษุผู้ไม่ปรารถนานั้น แลมาแล้วหรือ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่าข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุนี้มีภักทียมากมีบริวารมาก พระเจ้าข้า

พระศาสดาตรัสถามว่าภิกษุได้ยินว่าเธอมีภักทียมากจริงหรือ ? ภิกษุนั้นกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าจริงพระเจ้าข้า. พระศาสดาตรัสว่า ภิกษุก็เพราะเหตุไรเธอจึงเป็นผู้มีภักทียมาก เรากล่าวคุณของความเป็นผู้มกน้อย ความเป็นผู้สันโดษ ความสัจและการปรารถนาความเพียร มีใช้หรือ ภิกษุนั้นได้ฟังพระดำรัสของพระศาสดาก็โกรธคิดว่า บัดนี้เรจักเที่ยวไปโดยทำนองนี้ จึงทิ้งผ้าห่ม มีจีวรผืนเดียวยืนอยู่ในท่ามกลางบริษัท ลำดับนั้นพระศาสดาเมื่อจะทรงอุปถัมภ์ภิกษุนั้นจึงตรัสว่าภิกษุเมื่อก่อนแม้ในกาลเนื้อเป็นผีเสือน่าผู้แสวงหาหิริโอตตปปะ เธอแสวงหาหิริ-โอตตปปะอยู่ถึง ๑๒ ปีเมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุไรในบัดนี้เธอบวชในพระพุทธศาสนาอันเป็นที่เคารพต่างนี้ จึงทิ้งผ้าห่มในท่ามกลางบริษัท ละหิริโอตตปปะยืนอยู่เล่า ภิกษุนั้นได้ฟังพระดำรัสของพระศาสดา ได้ยังหิริ-โอตตปปะให้กลับตั้งขึ้นจึงห่มจีวรนั้นแล้วถวายบังคมพระศาสดานั้น ณ ส่วนข้างหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายทูลอ้อนวอนพระผู้มีพระภาคเจ้าเพื่อทรงยังเรื่องนั้นให้แจ่มแจ้ง พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงกระทำเหตุอันระหว่างภพปกปิดไว้ให้ปรากฏ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า หิริโอตตปปะสมปนนา แปลว่าผู้ประกอบด้วยหิริและโอตตปปะ บรรดาหิริและโอตตปปะเหล่านั้นที่ชื่อว่าหิริเพราะละอายแต่กายทุจริต เป็นต้น คำว่าหิรินี้เป็นชื่อของความละอาย ที่ชื่อว่า โอตตปปะ เพราะกลัวแต่กายทุจริตเป็นต้นนั้นนั่นแหละ คำว่าโอตตปปะนี้เป็นชื่อของความกลัวแต่บาปบรรดาหิริและโอตตปปะนั้นหิริมีสมุฏฐานที่ตั้งขึ้นภายใน โอตตปปะมีสมุฏฐานที่ตั้งขึ้นภายนอก หิริ มีตนเป็นใหญ่ โอตตปปะมีโลกเป็นใหญ่ หิริดำรงอยู่ในสภาวะอันน่าละอาย โอตตปปะดำรงอยู่ในสภาวะอันน่ากลัว หิริมีลักษณะยำเกรง โอตตปปะมีลักษณะโทษและเห็นภัย บรรดาหิริและโอตตปปะนั้น บุคคลย่อมยัง หิริอันมีสมุฏฐานเป็นภายในให้ตั้งขึ้นด้วยเหตุ ๔ ประการ เพราะพิจารณาถึงชาติกำเนิด ๑ พิจารณาถึงวัย ๑ พิจารณาถึงความกล้าหาญ ๑ พิจารณาถึงความเปิ่นพหุสูต อย่างไร ? บุคคลพิจารณาถึงชาติกำเนิดก่อนอย่างนี้ว่า ชื่อว่าการกระทำบาปนี้ ไม่เป็นกรรมของคนผู้สมบูรณ์ด้วยชาติเป็นกรรมของตนผู้มีชาติต่ำมีพรานเบ็ดเป็นต้นจะพึงการทำบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยชาติเช่นท่านไม่ควร การทำกรรมนี้แล้วไม่ทำบาปมีปาณาติบาตเป็นต้น^{๗๖} ชื่อยังหิริให้ตั้งขึ้น อนึ่ง บุคคลพิจารณาถึงวัยอย่างนี้ว่า ชื่อว่าการกระทำบาปนี้เป็นกรรมที่คนหนุ่ม ๆ พึงกระทำความนี้อันคนผู้ตั้งอยู่ในวัยเช่นท่านไม่ควรกระทำแล้วไม่กระทำบาป มีปาณาติบาต เป็นต้น ชื่อว่ายังหิริให้ตั้งขึ้น แมอนึ่งบุคคลพิจารณาถึงความเป็นผู้กล้าหาญอย่างนี้ว่า ชื่อว่าการกระทำบาปนี้ เป็นกรรมของคนผู้มีชาติอ่อนแอกรรมนี้บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยความกล้าหาญเช่นท่านไม่ควรกระทำแล้วไม่กระทำบาปมีปาณาติบาตเป็นต้น ชื่อว่ายังหิริให้ฝูงชนอาการละอาย ชื่อว่า ความละอาย หิริตั้งอยู่โดยสภาวะอันนั้น ความกลัวแต่อบายชื่อว่า ภัย โอตตปปะ

^{๗๖} ชุ.ชา.(ไทย) ๓/๑๑/๒๐๗.

ตั้งอยู่โดยสภาวะอันนั้น หิริและโอตตปะแม้ทั้งสองนั้น ย่อมปรากฏในการงดเว้นทุกบาป จริงอยู่ บุคคลบางคนก้าวลงสู่ธรรมคือความละอายอันเป็นภายใน ไม่กระทำความบาปกรรมเหมือนกุลบุตรเมื่อจะถ้อยอุจจาระ เป็นต้น^{๗๗} เห็นคนหนึ่งอันควรละอายพึงเป็นผู้ถึงอาการละอาย ถูอุจจาระ ปัสสาวะบีบคั้นจนอาจมเล็ดก็ถ้อยอุจจาระ ปัสสาวะไม่ได้ ฉะนั้นบุคคลบางคนกลัวภัยในอบายจึงไม่กระทำความบาปกรรม

ผู้วิจัยจึงตั้งข้อสังเกตได้ว่าผู้ที่ประกอบแต่หิริ-โอตตปะจะทำให้บุคคลนั้นมีความสุขและไม่ทำความชั่ว แม้ว่าจะพบช่องทางหรือโอกาสที่จะทำความชั่วก็ตามเพราะความกลัวแต่บาปบรรดาหิริและโอตตปะนั้นหิริมีสมุฏฐานที่ตั้งขึ้นภายใน โอตตปะมีสมุฏฐานที่ตั้งขึ้นภายนอก หิริมีตนเป็นใหญ่ โอตตปะมีโลกเป็นใหญ่ หิริดำรงอยู่ในสภาวะอันน่าละอาย โอตตปะดำรงอยู่ในสภาวะอันน่ากลัว หิริมีลักษณะ ยำเกรง โอตตปะมีลักษณะโทษและเห็นภัย บรรดาหิริและโอตตปะนั้น บุคคลย่อมยังหิริ-โอตตปะ

ตัวอย่างที่ ๓ หญิงรู้จักผู้มีความละอายเรื่องมีอยู่ว่า ในกาลก่อนมีหญิงคนหนึ่งมีลักษณะอ้วนพี มีอาชีพรับจ้างอยู่มาวันหนึ่งหญิงคนนี้ได้เดินผ่านหน้าพระราชวังแล้วเกิดปวดท้องจึงนั่งลงริมทางแล้วเอาผ้าคลุมศีรษะไว้พอถ้อยอุจจาระเสร็จแล้วก็รีบลุกไปพระเจ้าพาราณสีทรงแลเห็นแต่ไกลแล้วมีพระราชดำริว่า หญิงผู้นี้มีความละอายดีพอถ้อยเสร็จแล้วก็รีบลุกไปอีกทั้งยังอ้วนพี จึงไม่น่าจะเป็นคนชั่วโรคเวลามิบุตรก็คงจะไม่ชั่วโรค อีกทั้งปัญญาที่ดีควรที่จะรับมาเป็นสนมจึงตรัสสั่งให้อำมาตย์นำตัวมาเข้าเฝ้าเมื่อทรงทราบว่ายหญิงผู้นี้ยังไม่มีสามีก็ทรงแต่งตั้งให้เป็นอัครมเหสีภายหลังได้พระราชโอรสสืบพระราชสมบัติมีอำมาตย์คนหนึ่งกราบทูลว่าหญิงผู้รู้จักละอายยังเป็นที่โปรดปรานของพระราชชาติได้มาชาติสุดท้าย สามีภรรยานั้นได้เกิดมาเป็นเจ้าลิจฉวีอำมาตย์ได้มาเกิดเป็นพระพุทธเจ้า นิทานชาดกเรื่องนี้ชี้ให้เห็นว่าความรู้จักละอายเป็นความดีอย่างหนึ่งที่ทุกคนควรจะมีไว้

ตัวอย่างที่ ๔ พระพุทธเจ้าทรงอาศัยพระนครเวสาลี ประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลาในป่ามหาวัน ทรงปรารภเจ้าลิจฉวีองค์หนึ่งได้ตรัสพระธรรมเทศนาคือคาถาที่ปรากฏ ณ เบื้องต้นปัจจุบันชาติได้ยินมาว่า เจ้าลิจฉวีพระองค์นั้นทรงมีความเลื่อมใสต่อพระพุทธศาสนา ได้นิมนต์พระภิกษุมิพระพุทธเจ้าเป็นประมุขให้มาฉันในวังของพระองค์ พระองค์มีพระเทวีที่ไม่เหมาะสมกับพระองค์เป็นอย่างมาก ทั้งนี้ก็เพราะพระนางมีพระรูปพระโฉมที่ทรงอ้วนเหลือเกิน มองไปคล้ายซากศพที่ขึ้นพองและอืด อีกทั้งยังทรงมีพระกิริยามรรยาทไม่ค่อยเรียบร้อยในเวลาเสร็จภัตตกิจ พระบรมศาสดาทรงกระทำอนุโมทนาแล้วเสด็จไปสู่วัดทรงประทานโอวาทแก่ภิกษุทั้งหลาย เสด็จเข้าพระคันธกุฎี เหล่าภิกษุทั้งหลายได้พูดคุยกันในเรื่องประชุมฟังธรรมว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย เจ้าลิจฉวีพระองค์นั้นมีพระรูปที่สง่างามมาก แต่พระเทวีของท้าวเธอกลับมีรูปโฉมที่ตรงกันข้าม น่าแปลกกว่า พระองค์ทรงพอพระทัยในพระเทวีพระองค์นี้ได้อย่างไรกันหนอ” ในขณะนั้น พระพุทธเจ้าเสด็จผ่านมาเมื่อทรงทราบ

^{๗๗} ชุ.ชา.(ไทย) ๓/๑/๒๐๘.

เรื่องจึงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้นนะที่เจ้าลิจฉวีพระองค์นี้ได้ทรงอภินิหารกับพระเทวีผู้มีรูปร่างสมบูรณ์แบบนี้ แม้ในครั้งก่อน พระองค์ก็เคยมีพระเทวีลักษณะอย่างนี้เหมือนกัน” จากนั้น ได้ทรงนำเอาเรื่องในอดีตชาติมาตรัสเล่าให้ฟัง ดังต่อไปนี้

อดีตชาติเมื่อหาซากในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติอยู่ในกรุงพาราณสี ในครั้งนั้น ได้มีสตรีชาวบ้านนอกคนหนึ่งเธอมีรูปร่างอ้วนท้วมสมบูรณ์อีกทั้งมีกิริยามรรยาทไม่ค่อย จะเรียกร้อยมีอาชีพทำการรับจ้างเลี้ยงชีวิตวันหนึ่ง ขณะที่นางกำลังเดินผ่านไม้ไผ่ไกลจากท้องพระลาน หลงอยู่นั่นเองอยู่ ๆ นางก็เกิดปวดอุจจาระขึ้นมาทันที เมื่อทนไปไม่ไหว นางจึงเอาผ้าถุงคลุมหัวเพื่อป้องกันความอับอายพอทำธุระกิจเสร็จ นางก็รีบลุกขึ้นทันทีพฤติกรรมของนางอยู่ในสายพระเนตรของพระเจ้าพาราณสีที่ประทับยืนทอดพระเนตรนางทางช่องพระแกล พระองค์ทรงดำริว่า “หญิงคนนี้ปวดท้องนั่งถ่ายอุจจาระยังรู้จักมีความละอายไม่ละทิ้งหิริโอตตปปะ เอาผ้าถุงปิดหน้าสตรีที่มีลักษณะทำทางอย่างนี้จัดว่าเป็นคนที่มีสุขภาพแข็งแรง ถ้านางมีลูกวันไหนลูกของนางจักเป็นคนมีบุญ สมควรที่เราจักตั้งเธอไว้ในตำแหน่งอัครมเหสี” ท้าวเธอมีสั่งให้ราชบุรุษไปสอบถามประวัติของนางทันที เมื่อทรงทราบว่านางยังไม่มีสามี จึงพระราชทานตำแหน่งพระอัครมเหสีให้นางทันที พระนางได้เป็นที่โปรดปรานต้องพระทัยของท้าวเธออย่างยิ่งไม่นานนัก พระนางให้ประสูติพระราชโอรสพระองค์หนึ่ง ต่อมาพระราชโอรสได้ปราบดาภิเษกขึ้นเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ อำมาตย์ท่านหนึ่งเห็นความสมบูรณ์ในบุญกุศลที่ทำให้พระนางบริบูรณ์ด้วยความสุขมีพระยศ เป็นต้น จึงได้กราบทูลให้พระราชาทรงสดับว่า “ข้าแต่สมมติเทพ เป็นความจริงทีเดียวที่มนุษย์ในโลกนี้ จำเป็นที่จะต้องเรียนวิชาการหาความรู้เพื่อเอาไว้ประกอบอาชีพ เพราะแม้แต่พระมเหสีผู้มียศอันสูงพระองค์นี้ เมื่อพระนางไม่ทรงละทิ้งหิริโอตตปปะ ทรงกระทำสรีระกิจด้วยพระอาการที่ระมัดระวังยังทำให้พระองค์ทรงโปรดปรานได้รับสมบัติขนาดนี้” อำมาตย์เมื่อกราบทูลคุณค่าประโยชน์แห่งวิชาการในโลกนี้ได้กล่าวคาถานี้ว่า บุคคลควรศึกษาในวิชาการทั้งหลายชนทั้งหลายที่พอใจในวิชาความรู้ต่าง ๆ ก็มีอยู่แม้แต่หญิงที่เกิดในจังหวัดที่บ้านนอกชายแดนก็ยังสามรถทำให้พระราชาทรงโปรดปรานได้ทั้งนี้ก็เพราะความกระหมัดกระหมื่นของเธอนั่นเอง ความหมายของคาถาอำมาตย์กล่าวสรรเสริญคุณค่าของวิชาความรู้ว่า ทำไมการเรียนรู้ถึงจะไม่มีคุณค่าเล่าเพราะในเมื่อหญิงบ้านนอกคนหนึ่ง แค่ทำการถ่ายอุจจาระอย่างมีความละอายยังได้กลายเป็นถึงพระอัครมเหสีได้ เพราะฉะนั้น ความรู้ในโลกนี้จึงมีคุณค่าอย่างยอดเยี่ยมพระศาสดาตรัสทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแล้วทรงประชุมชาดกนี้ว่า “คู่สามีภรรยาในครั้งนั้นคือคู่สามีภรรยาในบัดนี้ ส่วนอำมาตย์ผู้เป็นบัณฑิตคือเราตถาคตนั่นเอง”

สรุปได้ว่าสุภาษิตจากชาดกนี้เกิดเป็นหญิงต้องมีความละอาย วิเคราะห์แนวคิดเชิงจริยธรรมอันเป็นหัวใจหลักในชาดกนี้ ชาดกนี้ให้ความสำคัญแก่กิริยามรรยาทโดยถือว่าสิ่งเหล่านี้จัดว่าเป็นคุณสมบัติของผู้ดี การกิน การหลับนอน การขับถ่ายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ จนถึงกับยกตัวอย่างการขับถ่ายของสตรี ยังทำให้เป็นที่ต้องตาต้องใจของผู้มีอำนาจจนถึงกับกลายเป็นใหญ่ในแผ่นดิน

สมัยก่อน จะให้ความสำคัญต่อกิริยามารยาทของสตรีมาก ตัวอย่างเช่นคำสอนของคนโบราณที่สอนลูกผู้หญิงไว้ว่า “ลูกเอ๋ย เป็นสตรีควรมีมารยาท อ่อนน้อมถ่อมตน พุดจาให้ไพเราะอ่อนหวาน อย่าได้ทำกระโดดกระเดกเป็นอันขาด ใครเห็นเขาจะนำไปนินทาเอาได้ จำเอาไว้นะลูก” ตรงกับคำสุภาษิตไทยที่สอนไว้ว่า “สำเนียงส่อภาษา กิริยาบอกระกูล” โบราณท่านจึงกล่าวสอนหญิงว่า “ความกล้าหาญเป็นคุณสมบัติของชาย พอ ๆ กับความละอายเป็นคุณสมบัติของหญิง” สุนทรภู่ได้กล่าวสอนเอาไว้ในสุภาษิตสอนหญิงว่า อย่าลืมห่มผ้าเดินให้เพลินจิต ระวังปิดปกป้องของสงวน เป็นนารีที่อายหลายกระบวน จงสงวนศักดิ์สง่าอย่าให้อาย

สังคมไทยในยุคปัจจุบันได้รับอิทธิพลจากแนวคิดตะวันตกที่เน้นในเรื่องวัตถุนิยม สุขนิยม โดยเฉพาะอิทธิพลจากดาราสอลิวิู้ด จึงทำให้หญิงไทยในปัจจุบันมีความกล้าหาญชาญชัยขาดความละอาย กล้าเปิดช่องที่ควรปิด สังคมมุสลิมจึงมีบทบัญญัติที่เข้มงวดมากจนถึงกับให้สตรีปกปิดของสงวนรวมถึงใบหน้า ทั้งนี้ก็เพื่อป้องกันอันตรายจากชายที่เห็นกระหายในทางกามารมณ์ในสังคมอินเดีย มีศาสนาเชนพระในนิกายที่เข้มพร จะถือข้อวัตรปฏิบัติ จะต้องไม่นุ่งผ้าเพราะถือว่าการมีสมบัติแม้แต่เสื้อผ้าที่นุ่งห่มคือกิเลส การไม่มีสมบัติแม้แต่เสื้อผ้าจึงถือว่าเป็นการตัดกิเลส แต่อันที่จริง มนุษย์เป็นสัตว์โลกชั้นสูงควรมีหิริความละอาย การแก้ผ้าก็ไม่ต่างจากสัตว์เดรัจฉานที่ไม่มีความละอาย นึกอยากจะขับถ่ายหรือสับพันธุก็ทำได้โดยไม่ได้อายต่อสายตาของผู้อื่น การแก้ผ้าก็ไม่ต่างจากสัตว์เดรัจฉานเหล่านั้น พระพุทธองค์จึงมีคำสอนเกี่ยวกับมารยาทที่เป็นสมบัติผู้ดีเรียกว่า เสดยวัตร ๗๕ ข้อ ในเรื่องการกิน ขับถ่าย นุ่งห่มผ้า เพื่อความเป็นผู้ดี เป็นต้น

๓.๗ สรุป

สรุปได้ว่าหลักหิริ-โอตตปปะในพระพุทธศาสนาเถรวาท ภายใต้ประเด็นที่กำหนดไว้ ๗ ประการ คือ (๑) ความหมายของหิริ-โอตตปปะ หมายถึง ความละอายและความเกรงกลัวต่อบาป เป็นธรรมะสำคัญที่นักปกครองใช้ควบคุมจิตใจมนุษย์ให้อยู่ในความดี ใช้ในการดำเนินชีวิต และอยู่ร่วมกันของคนในสังคม การดำเนินงาน และการปฏิบัติหน้าที่ บุคคลที่ไม่ละอายแก่ใจต่อการกระทำผิด ไม่เกรงกลัวต่อผล ของการกระทำผิดแล้วนั้น บุคคลนั้น สามารถทำสิ่งเลวร้ายได้ทุกชนิด สามารถสร้างความเดือดร้อน ความเสียหายให้แก่ตนเองและผู้อื่นได้ (๒) ความสำคัญของหิริโอตตปปะ ถือว่าเป็นโลกบาลธรรม ซึ่งหมายถึงธรรมที่รักษาคัมภีร์ครองโลก ทำให้หมู่สัตว์ (รวมถึงมนุษย์) อยู่ร่วมต่อกันอย่างปกติสุขตามสมควร นอกจากจะเรียกว่าเป็นโลกบาลธรรมแล้ว ยังถือว่าเป็นเทวธรรม ซึ่งหมายถึงธรรมที่จะสร้างคนให้เป็นเทพบุตรเทพธิดาด้วยร่างกายที่เป็นมนุษย์นั่นเอง คนที่มีหิริ-โอตตปปะ นอกจากจะเป็นคนที่ไม่ยอมทำบาปแล้ว ยังเป็นคนที่มีสติเตือนตัวเองตลอดเวลาไม่ว่าจะกระทำการใด (๓) เหตุที่ทำให้เกิดหิริโอตตปปะ เหตุที่ทำให้เกิดหิริที่สังเกตได้ในสังคมปัจจุบันและหากบุคคลกระทำความผิดโดยไม่มี ความละอายและเกรงกลัวต่อบาป เพราะไม่มีความเชื่อในบุญและบาป หิริ-โอตตปปะ

จึงไม่เกิดขึ้นแก่บุคคลเหล่านั้น แต่เหตุที่เกิดขึ้นของหิริ-โอตตปัปะ เพราะเชื่อการกระทำและผลของการกระทำกล่าวได้ ๖ ประการ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น (๔) วิธีปลูกฝังหิริ-โอตตปัปะ หลักธรรมนี้ถือว่าเป็นหลักธรรมคำสอนเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ โดยมีเป้าหมายคือ สอนให้คนเป็นคนดี มีศีลธรรม ประจําใจ และนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน ด้วยเหตุนี้ธรรมะหรือหลักธรรมของศาสนาจึงมีคุณค่าอย่างยิ่งต่อคนเรา หลักหิริโอตตปัปะจึงกลายเป็นบ่อเกิดที่สำคัญที่เป็นหัวใจของการประพฤติ ปฏิบัติ เป็นเสมือนเข็มทิศที่จะชี้นำคนทุกคนให้ไปถึงเป้าหมายคือ ความดี ความเจริญและความสุขที่แท้จริงของชีวิต การมีวิชาความรู้ การมีทรัพย์สมบัติ มีความฉลาดรู้อาจกลายเป็นดาบสองคมที่กลับมาทำร้ายคนเราได้ หากคนเหล่านั้นขาดหิริโอตตปัปะที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวมิให้ล่องลอยละเมียดต่อศีล เพราะหากล่องลอยละเมียดต่อศีลด้วยความไม่ละอายและเกรงกลัวต่อบาป และอาจจะนำมาซึ่งความหายนะหรือความวิบัติชั่วร้ายได้ (๕) โทษของการขาดหิริ-โอตตปัปะ ทำให้คนทำผิดต่อศีล ซึ่งจะนำความเดือดร้อนมาสู่ตนเองและผู้อื่นได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม (๖) บุคคลตัวอย่างที่เกิดหิริโอตตปัปะ คือ บุคคลในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในชาดกต่างๆ อันจะเป็นแบบอย่างที่จะได้ประพฤติปฏิบัติตาม ในขณะเดียวกันก็จะได้นำมาเป็นแบบอย่างไม่กระทำตามในสิ่งที่ถือว่าเป็นความละอายและเกรงกลัวต่อการทำบาป